Biró A. Zoltán

Sikeres projektek – vidéki térségben

A vidékfejlesztési szemléletben és gyakorlatban jó ideje széles körben honos „jó gyakorlatok”- modell fejlesztéspolitikai hasznosítása a székelyföldi térségben mindmáig nem honosodott meg. A vidékfejlesztéssel kapcsolatos tudástranszfer beindítása után (vidékfejlesztési menedzserek képzése, kistérségi struktúrák kialakítása Hargita megyében, a vidékfejlesztés oktatási egyetemi szak keretében) a 2000-es évek elejétől megnövekedett a helyi fejlesztést célzó programok és kezdeményezések száma. Számos további tényezőnek köszönhetően a helyi fejlesztési folyamatok az elmúlt másfél évtized során trendszerűen megerősödtek, napjainkban szinte számba venni sem lehet azt a sokféle helyi programot, projekt-szerű kezdeményezést, amelyek a helyi fejlesztés fogalomkörébe sorolhatók. Ugyanakkor ebben a térségben a helyi fejlesztés széleskörű társadalmi legitimitást is nyert, a közéleti és szakpolitikai tematizáció (szakmai rendezvények, képzési programok, fejlesztési dokumentumok stb.) mellett a média tematizációs gyakor-lata is jelentős, ugyanakkor a közbeszéd szintjén is egyértelmű támogatottsága van a helyi fejlesztésnek.

Mindehhez azonban társul egy olyan, ez előbbiekben jelzettől természetesen független, illetve azzal párhuzamos tematizáció is, ami arról szól, hogy ez a vidéki térség nem fejlődik kellő mértékben, a foglalkoztatási gondok tartósak, a bérek alacsonyak, a munkamigrációnak továbbra is fontos szerepe van és a fiatalok körében ez a trend erősödik, az életminőség nem javult számottevően stb. E tekintetben a szakmai elemzők véleménye egybecseng a közvélekedéssel.

Ha a kétféle tematizációt egybevetjük, akkor önkéntelenül is felvetül az a kérdés, hogy milyen tényleges hatása van a nagyszámú helyi fejlesztési prog-ramnak, kezdeményezésnek? Egyfelől látható az, hogy a helyi fejlesztési progra-mok indulását, forrásbevonó erejét, tárgyiasult eredményeit a közéleti és szakmai szereplők sikernek tekintik, és annak is nevezik. Ugyanakkor a helyi fejlesztési programok társadalomalakító, társadalomépítő, mentalitás- és magatartásváltó szerepét illetően sokkal ritkábbak, vagy egyenesen hiányoznak az értékelések.

Mintha valamiféle hallgatólagos konszenzus lenne abban a tekintetben, hogy ebben a vidéki térségben sok helyi fejlesztési program van, ezek indulását általában sikerként könyvelik el a térségi szereplők, miközben társadalmi hatásukat kevésnek tartják. Nem érdektelen feltenni a kérdést, hogy mi termeli, mi tartja életben ezt a paradoxont? Egyszerűen csak arról lenne szó, hogy még mindig kevés a helyi fejlesztési programok száma, és ezért nincs kellő mértékű társadalomformáló szerepük? Vagy valamilyen ok(okok) miatt a társadalomformáló szerep nem jut érvényre, a társadalmi sikeresség csak részleges? Milyen értelemben sikeresek a mai helyi fejlesztési projektek, és mit jelenthetne a térség, a térségi társadalom szempontjából a teljesebb értékű sikeresség? Vannak-e olyan tartalmai a térségben zajló helyi fejlesztési programoknak, amelyek „jó gyakorlatként" mások számára ajánlhatók, s amelyek – lefutásuk után – maguk is olyan endogén adottságként (tudás, praxis) értelmezhetők, amelyek többek által hasznosítható fejlesztéspolitikai erőforrást jelentenek a térség számára?

Fontosnak tartjuk jelezni, hogy a helyi fejlesztési gyakorlatok ebben a rurális térségben – a térségi társadalmi szerkezet jellege, működési módja kontextusában – innovatív, kreatív gyakorlatoknak minősülnek. Ennek egyik fontos oka az – amint erre a későbbiekben részletesebben is kitérek –, hogy a bottom-up típusú helyi fejlesztési kezdeményezéseket az 1989-es romániai politikai-társadalmi változás előtti évtizedekben lényeges mértékben korlátozták. Ugyanakkora helyi fejlesztésekkel kapcsolatos minden döntés – azokon a rurális településeken, ahol sor került helyi fejlesztése –, döntésvégrehajtás és hivatalos értékelés kikerült a helyi közösség hatásköréből. A helyi fejlesztésekkel kapcsolatos kezdeményezéseknek, tervezéseknek, kivitelezéseknek, értékeléseknek 1989 utáni helyi hatáskörbe való (részleges vagy teljes) visszakerülése azt eredményezi, hogy a helyi fejlesztési programok már a létezésük okán is innovatív/kreatív lépéseknek látszanak, potenciálisan változást, előrelépést hordoznak, függetlenül attól, hogy ezeknek a programoknak a tényleges társadalmi súlya, szerepe, hatása miként alakul.

Az innovatív és kreatív tartalmak fejlesztéspolitikai szerepe az utóbbi időszakban egyre gyakrabban kap hangsúlyt, jellemző példa erre többek között Richard Florida sokat idézett modellje (Florida 2002, 2005). Vidéki térségben, különösen pedig periferikus vagy félperiferikus rurális térségekben azonban az innováció és a kreatív jelleg tartalma lényegesen más. Ebben a kontextusban is az innováció terjedésének folyamata a Rogers által elemzett diffúziós modell szerint leírható (Rogers 1982), a tudástípusok megjelenése, tipológiája, a tacit és explicit tudások kapcsolódása fontos folyamat (lásd ezzel kapcsolatban Polányi Mihály, Ikujiro

Nonaka, Hirotaka Takeuchi és mások gondolatmenetének ismertetését In: Tomka 2009.11-43). Azonban az innováció és a kreatív tartalmak nem annyira technológiához, a munkahelyteremtéshez, az infrastruktúrához köthetők, hanem sokkal inkább a rurális térség által kínált sajátos életminőséghez vagy a vidék/település egyediségéhez (lásd ezzel kapcsolatban: Cork-i Deklaráció 1996, van der Ploeg és munkatársai, T. Marsden, C. Ray és mások tanulmányait, ennek érdekes összefoglalója: Gülümser et al 2009). Mindez arra figyelmeztet, hogy a helyi fejlesztési programok sikerességének kérdésköre, a sikeresség tartalma és térségi feltételrendszerének működése legalább olyan fontos és elemzésre váró téma, mint mondjuk a forrásbevonás vagy a térségi marketing.

Ennek a rövid elemzésnek a keretében elsősorban annak megválaszolására törekszünk, hogy a térségi helyi fejlesztési programok sikerességét miként lehet körülírni. Milyen tényezők okozzák azt, hogy társadalomformáló, fejlesztéspolitikai potenciáljuk, innovatív szerepük csak részben hasznosul. Első lépésben a jelenlegi térségi kontextust ismertetjük, majd bemutatjuk azokat a társadalomtörténeti előzményeket, amelyek a mai helyzethez vezettek.

Röviden a mai térségi gyakorlatról

Első lépésben ki kell emelnünk azt, hogy a székelyföldi térségben a fejlesztési programok döntő hányada lokális jellegű. Ennek többféle társadalomtörténeti, kisebbségpolitikai és egyéb oka van, ezek ismertetésére jelen tanulmány keretében nincsen mód kitérni. A térségi léptékű vagy települések közti együttműködéssel zajló fejlesztési programok száma ehhez képest elenyésző. Ennek a helyzetnek is a következménye, hogy a fejlesztéspolitikai kezdeményezésekkel vagy eredményekkel foglalkozó médiatematizáció és közbeszéd a fejlesztéspolitikai gyakorlatot előszeretettel köti helyekhez, településekhez még olyan esetekben is, amikor ez esetleg nem indokolt. A fejlesztéspolitikához kapcsolt narratíva és a tényleges fejlesztéspolitikai gyakorlat közti szoros kapcsolat külön elemzést igényelne, itt csak néhány jellemzőjét emeljük ki ennek a szimbiózisnak. A két szféra összekapcsolódásának egyik fontos eleme az, hogy a fejlesztéspolitikai gyakorlattal kapcsolatos tematizáció – nagyon kevés és véletlenszerű kivételtől eltekintve – mindig pozitív értékelést hordoz. Ez egyrészt explicit minősítést jelent (pl. jó, hasznos, értékes, szükséges, fontos, hiánypótló stb.), másfelől pedig ideologikus értékelést hordozó implicit minősítést. A helyi fejlesztési programok kapcsán a narratívák mindig múlt idejű igealakkal definiálják a sikert: sikerült megnyerni egy projektet, sikerült pénzt behozni, sikerült lezárni a beruházást, sikerült megszer-

vezni az eseményt stb. Ez a nyelvi forma ebben a kontextusban tulajdonképpen nem értékelés, hanem egyfajta kinyilatkoztatás, metaforikus formában valamiféle győzelemre, beteljesülésre, akadály leküzdésére utal. Nyilván nem véletlen, hogy egy-egy ilyen jellegű nyelvi-legitimációs kezelésmódot követően a szóbanforgó fejlesztési programok részletesebb megismerése, megismertetése (kivéve a sikert reprezentáló számokat, arányokat, tárgyiasult összetevőket) már nem releváns, az elemzői attitűd alkalmazásáról nem is beszélve. Nem minden ok nélkül feltételezhetjük, hogy a fejlesztési programok esetében az elemzést/bemutatást kiváltja az egyszeri nyilvános társadalmi tematizáció. Ugyanakkor ennek a narratívának a működése azt is eredményezi, hogy minden fejlesztési program explicit vagy implicit módon sikeresnek minősül, nincsen igény arra, hogy a helyi fejlesztési programok halmazából – szakmai szempontok, leírási modellek révén – kiemeljünk jó gyakorlatokat, és azokat modellként prezentáljuk a térségi fejlesztéspolitikai szereplők számára. Mindez nyilván nem ad magyarázatot az alapvető kérdésre, arra, hogy a helyi fejlesztési programok tényelegesen milyen társadalmi hatással bírnak, és milyen tényezők hatására alakult ki ez a helyzet. Azt azonban jelzi, hogy a fejlesztési gyakorlat és az ezzel kapcsolatos narratívák között valóban szoros kapcsolat van, és ez a kapcsolat figyelmet érdemel. Ha számba vesszük, hogy a narratívák szerint milyen helyi fejlesztési projektek neveződnek általában sikeresnek, akkor láthatjuk, hogy a programokhoz kapcsolódó „sikeresség” megfogalmazása nem fejlesztéspolitikai, hanem egészen más jellegű társadalmi funkciót tölt be. „Sikeres” minősítést kap egy projekt a narratíva szintjén akkor ha:

- Nagy értéke van, sok pénzt hoz a térségbe/településre.
- Korábban is volt valami hasonló, és most újraindult.
- A program tárgya valamilyen építés, felújítás.
- Olyan helyi fejlesztést old meg, ami rég megfogalmazott, rég fennálló igényt elégít ki.
- Olyan fejlesztés, ami a szomszéd településeken már megtörtént, és végre a saját településen is sor került rá.
- Csak ezen a településen van ilyen fejlesztés, máshol nincsen.
- A lebonyolításban nagyon sokan részt vettek.
- Olyan helyi fejlesztés, aminek nem volt előzménye.
- A program nyilvánvalóan kapcsolódik a lokális identitás kifejezéséhez/ megéléséhez.

A felsorolás is jelzi, hogy a helyi fejlesztés sikeressége ilyen esetekben nem a program lefutásához, szakmai paramétereihez, társadalomszervező szerepéhez kapcsolódik, hanem elsősorban a lokális identitás megélésének, kifejezésének a funkcióját tölti be. Szinekdochés kapcsolatban áll a lokális identitással, olyan „rész", amely eszközként kezelhető az „egész" kifejezése érdekében. Amint a későbbiekben utalni fogunk rá, ez a rész-egész viszony mellőzi a fejlesztési program folyamatjellegét, ehelyett az egyszeri/egyedi megjelenést vagy a fejlesztési program valamely elemének kiemelését és tárgyiasítását eredményezi. Mielőtt rátérnénk a fejlesztési programok ilyetén társadalmi szerepének a részletesebb elemzésére, röviden jelezzük azokat az előzményeket, amelyek elvezettek a mai helyzethez. Bemutatjuk a helyi fejlesztési programok hasznosulásának jelenlegi gyakorlatát, majd pedig összefoglaljuk a jelen kötet anyagát megalapozó program tartalmi elemeit.

A helyi fejlesztés előzményeiről

A székelyföldi térség lokális közösségeinek bemutatásával elsősorban a történettudomány foglalkozott, a „comunitas" működési rendjével kapcsolatos leírások közismertek. Az ezekben a leírásokban szereplő fogalmak és metaforák (pl. rendtartó székely falu) elsősorban a közérdeket, illetve az annak érvényesülését biztosító helyi szabályozást helyezik előtérbe. Kevésbé foglalkoznak azzal a nem osztályalapú belső tagolódással, amely a térbeélés, illetve az értékek, az érdekek és magatartási modellek különbségei mentén alakította ezeknek a helyi közösségeknek a belső struktúráját és működési módját. Mivel a székelyföldi térségre jellemző lokális közösségek kulturális antropológiai leírása – a sokféle részleges elemzés ellenére – mindmáig hiányzik, csak feltételezéseink, közvetett ismereteink vannak arról, hogy ebben a kontextusban a bottom-up típusú „helyi fejlesztés" jelenségköre egészen az 1950-es évek végéig (kollektivizálás) mit takart. Tulajdonképpen a helyi fejlesztési programok mai megélési módjai, az azokhoz való helyi viszonyulások mintázatai mutatják számunkra azt, hogy a bottom-up típusú fejlesztés tartalma és társadalmi szerepe a kollektivizálás időszaka előtt milyen lehetett.

A kollektivizálás időszakával nem csupán a helyi fejlesztés közösségi erőforrásai számolódtak fel (családi tulajdonok, községi tulajdonok), hanem a helyi fejlesztés adminisztratív-jogi feltételei is a településen kívülre (felülre) kerültek. Ettől kezdve, a döntéshozás és a forráskezelés központosításával, külső szereplők döntötték el, hogy milyen helyi fejlesztés történjen, kik legyenek a kivitelezők, és

természetesen a hivatalos értékelés is kikerült a helyi közösség kezéből. (A külső erőforrásból való fejlesztésnek természetesen voltak előzményei a térségben, de más jellegűek. Az 1900-as évek magántőkén alapuló ipartelepítési kezdeményezései ezt a térséget is érintették, de csak kevés községet, jellemző példák a fűrészüzemek, kisebb termelő műhelyek. Az 1940-1944 közti időszakban a magyar állam iparfejlesztési beruházásai érintettek néhány települést.) A kollektivizálás időszakát követő, több mint három évtizedig tartó centralizált fejlesztési gyakorlat teljesen más modellt honosított meg a térség településein, mint amilyent azok korábban saját hatáskörben gyakoroltak. Ennek kapcsán alakult ki az a viszonyulási mód, miszerint a fejlesztés az állam dolga, a fejlesztési források a településen kívül vannak, ha nincsen külső akarat és külső forrás, akkor semmi fejlődés nincs, amire pénz van, azt el kell fogadni, ami megépül, azt tudomásul kell venni.

Az 1989-es fordulat a helyi fejlesztési gyakorlat terén két nagyon fontos változást hozott. Egyik napról a másikra megszűnt a centralizált fejlesztés, és több évre eltűntek a külső források is. Ugyanakkor azonnal elindult a lokális identitásszerkezetek rehabilitációja. Ez utóbbi kapcsán megjelentek a helyi fejlesztési elképzelések és kísérletek, az Előcsatlakozási Alapokhoz való hozzáféréssel pedig fokozatosan újra elindultak a külső forrásból történő, most már nem centralizált módon, hanem pályázati modellben hozzáférhető helyi fejlesztések. Az EU csatlakozás óta ez a kétféle gyakorlat él egymás mellett, sok esetben egymás ellenében, vagy esetenként egymásról nem is véve tudomást. A kettő közti viszony szemmel láthatóan paradox jellegű. A bottom-up típusú fejlesztések száma sok, de anyagi forrásaik csekélyek és esetlegesek. A hozzájuk kapcsolódó magatartáskészlet azonban gazdag és erős. A külső forrásokból történő fejlesztési programok anyagi kerete sokkal nagyobb, de a hozzájuk kapcsolható professzionális tudás és magatartáskészlet minimális. Mivel az érintett csoport (helyi lakosság) ugyanaz, a domináns tudás- és magatartáskészlet mindkét területre kiterjed, minden helyi fejlesztési kezdeményezést behálóz. Ez a helyi tacit tudáskészlet és viszonyulási mód átszövi és saját értelmezési, értékelési keretéhez igazítja a külső forrásból zajló nagyobb programokat is.

A helyi fejlesztési programok társadalmi szerepének alakulása

Az előbbiekben bemutatott értelmezési keret működésének egyik legfontosabb eredménye az, hogy a fejlesztési programok nem projektszerű, hanem helyzetszerű, eseményszerű entitásként definiálódnak. A helyi szereplők számára a fejlesztési programmal kapcsolatban az a lényeg, amit emblémaként ki lehet

belőle emelni, amivel be lehet az egészet azonosítani. Maga a program nem a helyi társadalom mindennapi működésének a része, hanem mintegy kiemelődik belőle, egyedi eseménnyé, helyzetté válik. Bizonyos értelemben transzcendens státust nyer, olyan viszonyulási ponttá válik, amely az egyébként strukturált helyi közösség minden csoportja/tagja számára viszonyulási, értelmezési lehetőségeket, alkalmakat biztosít. A fejlesztési programból kiemelt elem úgy működik, hogy a hozzá kapcsolódó viszonyulások sorozatában leképezi a közösségi tagolódást. Ez az egész viszonyulási folyamat a szóban forgó közösség tagjai számára egyfajta öndefiníciós (ki vagyok én) és közösségi legitimációs (hol a helyem a többihez viszonyítva) játszma. A következmény az, hogy a közösség a helyi fejlesztést elfogadja, de annak nem a folyamatával azonosul, hanem csupán a termékével, és azzal is csak részlegesen, annak függvényében, hogy a kiválasztott elem milyen mértékben alkalmas az öndefiníciós és legitimációs játszma számára. Ha kissé leegyszerűsítő párhuzammal szeretnénk élni, akkor azt mondhatjuk, hogy a fejlesztési programokkal való kapcsolatot a helyi közösség úgy éli át, mint egy helyi komplex lakodalmi eseményt vagy temetési szertartást. Mindenkit megmozgat valamilyen módon, a folyamatban értelemszerűen fontos változási komponens van, de ez a változás nem innováció, nem kreatív esemény, hanem a lokális társadalom célirányos, explicit vagy közvetett módon való megerősítése.

A fentiekben bemutatott értelmezési-kezelési gyakorlat a helyi fejlesztési programokat olyan pályára tereli, hogy társadalomalakító szerepük, innovatív-kreatív funkciójuk csak részlegesen vagy csak alig érvényesül. Az eseménycentrikus bottom-up programokba nem nagyon kerülnek bele ilyen funkciók. A külső támogatással induló programokból meg kiszorulnak. Az új épület a helyi fejlesztési program eredményeként felépül, de a használat módja a régi marad. Az emlékmű avatása népes részvétellel, nagy ünnep keretében lezajlik, de utána végérvényesen magára marad. A példák hosszan sorolhatók, a társadalmi hasznosulás fentiekben bemutatott módja nem függ az egyes programok tartalmától, méretétől, teljesítésük szabályszerűségétől. Ezek a gyakorlatok a szóban forgó közösségek működési modellje szemszögéből nézve „sikeresek”, hiszen megerősítik, újratermelik azt. Fejlesztéspolitikai szempontból azonban nem nevezhetők „sikeresnek” abban az értelemben, hogy nem generálnak olyan folyamatokat, fenntartható változásokat, amelyek az adott közösség tagjainak életmódjában, életminőségében kimutatható lenne.

Helyi programok: fejlesztéspolitikai potenciál?

Az előző részben bemutatott társadalmi előzmények, folyamatok és beállítódások függvényében érthetővé válik, hogy a térségben zajló helyi fejlesztési programok nagyobb részének miért korlátozott a társadalomformáló szerepe, és az is, hogy miért kapott eddig kevés figyelmet ebben a térségben a „jó gyakorlatok" fejlesztéspolitikai hasznosítása. A helyzet érdekességéhez tartozik, hogy a helyi fejlesztési programok közösségi hasznosulásának az a módja, amelyet az előző fejezetben bemutattunk (közösségi legitimációs és identitáserősítési szerep), tulajdonképpen nincsen eleve ellentmondásban a fejlesztéspolitikai jellegű hasznosulással. Inkább csak arról van szó, hogy a már bemutatott hasznosulási mód mellett az eddigiek során nem merült fel igény más jellegű társadalmi hasznosulásra, s ezért a sikeres helyi fejlesztési programokban rejlő fejlesztéspolitikai potenciál kihasználatlan maradt. A térségi kontextus ismeretében számítani lehet arra, hogy az eddig kialakult gyakorlat – változó súllyal, változó szereppel – továbbra is érvényben marad, annak függvényében, hogy a jelenlegi rurális középkorosztályt váltó fiatal generáció tagjai milyen mértékben veszik át, viszik tovább a lokális közösségek működtetését hordozó kulturális patterneket. Mindez azonban – megítélésünk szerint – nem zárja ki azt, hogy a helyi fejlesztési praxis módszertanának bővítéseként ne próbáljuk kiaknázni a sikeres helyi fejlesztési programokban rejlő fejlesztéspolitikai adottságokat.

Első lépésben várhatóan nincsen többre szükség, mint olyan szakszerű, módszeres leírásokra, amelyek már a programoknak nem csupán egy-egy markáns részét emelik ki, hanem részletesen bemutatják a programok minél több tartalmi elemét, szereplőit, a programok előzményeit és környezetét, az események és aktorok egymásba fonódásának menetét, a programok direkt és indirekt hatásait, a programhoz kapcsolódó interpretációkat. Második lépésben pedig kísérletet lehet tenni ezeknek a leírásoknak a szélesebb körű bemutatására, forgalmazására, vitájára. Még tovább menve pedig – bár ehhez a harmadik lépéshez már több szervezésre és erőforrásra van szükség – ki lehet alakítania sikeres programok bemutatásához kapcsolódó leírások és forgalmazások projektszerű térségi, illetve akár a térségen kívül is megjelenített rendszerét.

A Pro Agricultura Hargitae Universitas Alapítvány Programja keretében arra nyílt lehetőség, hogy a térségi társadalomtudományi ismereteket és fejlesztéspolitikai tapasztalatokat hasznosító módszertani előkészítést követően kísérletet tegyünk sikeres helyi fejlesztési programok módszeres leírására. A programban

székelyföldi egyetemi hallgatók, illetve a Szent István Egyetem GTT Karának hallgatói vettek részt. A módszertani előkészítést követően három napos, táborszerű szakmai programra került sor. Az első nap a terepre való felkészülés jegyében zajlott: rövid előadások, módszertan kidolgozása, a terepmunkára való részletes felkészítés. A második napon a kétfős csoportok egész napos terepmunkát végeztek egy előre kiválasztott településen. Egy helyi fejlesztési program elemzését végezték el előzetes dokumentálódás, helyszíni terepszemle, interjúk, személyes megfigyelés, dokumentum feldolgozások révén. A terepmunka előkészítését, az anyaggyűjtéshez szükséges kapcsolatok megszervezését a program tutorai végezték. A harmadik nap első felében az egyes csoportok a terepmunka eredményeit összegezték, majd PPT bemutató formájában prezentálták, amelyhez szakmai konzultáció kapcsolódott. A háromnapos programot követően a fölkínált bemutatási modell alapján minden csoport elkészítette a sikeres helyi programról az esettanulmányt. Az egész program szakmai, módszertani tapasztalatainak hasznosítása térségi műhelykonferencia keretében zajlott, amelyen a program munkatársai mellett térségi fejlesztési szakemberek vettek részt. A műhelykonferencia azt a célt tűzte ki, hogy megvizsgálja a térségi léptékű implementáció lehetőségeit.

Az elkészített leírások azt mutatják, hogy a térségbeli helyi fejlesztési programok a megszerveződés és a lebonyolódás terén jóval többek, mint amire az előző fejezetben felvázolt lokális közösségi legitimációs gyakorlat igényt tart. Ugyanakkor a lenti és a fenti kezdeményezésre születő programok fokozatosan közelítenek egymáshoz. A bottom-up típusú programok gyakorlatában az eseményszerűség mellett egyre inkább megjelenik a folyamatszerűség, vagy legalábbis annak az igénye. És egyre gyakrabban tapasztalhatjuk, hogy tartalmukban, lebonyolódási módozataikban megjelennek az innovatív, kreatív komponensek, a tartós termékek. A külső támogatással induló, nagyobb költségigényű programokban pedig abban mutatkozik a változás, hogy esetenként megjelenik a helyi társadalmi részvétel, az eseményszerűség, ami a helyi közösség azonosulásának az egyik hordozója. Feltételezhető, hogy a kétféle projekt típus között ma már többféle átfedés, hasonlóság is van, ehhez azonban néhány tucatnál jóval több leírást, elemzést kell készíteni.

Az Alapítvány programja arra kínált lehetőséget, hogy megtegyük ezen a téren az első módszeres lépést. Arra minden bizonnyal a továbbiakban is szükség lesz, hogy a sikeres helyi fejlesztési programok leírását összekapcsoljuk a térségi társadalmi és fejlesztéspolitikai kontextus ismeretére alapozó szakmai-módszertani reflexiókkal. Ez az egyik fontos feltétele annak, hogy a sikeres gyakorlatok

fejlesztéspolitikai hasznosítása térségi programmá váljon, és a sokféle helyi fejlesztési programban rejlő fejlesztéspolitikai érték – mint endogén adottság – a vidékfejlesztési folyamat hasznos összetevője legyen.

Szakirodalom

Florida, R. 2002
The Rise of the Creative Class. New York, NY: Basic Books

Florida, R. 2005
Cities and the Creative Class. New York, NY: Routledge

Gülümser et al 2009
Measuring Regional Creative Capacity: A Literature Review for Rural-Specific Approaches. European Planning Studies Vol.18, No.4.545-563.

Ray, C. 1998
Culture, intellectual power and territorial rural development, Sociologia Ruralis, 38(1), pp. 3–21.

Rogers, E.M. 1983
Diffusion of Innovations. New York: Free Press

Tomka J. 2009
A megosztott tudás hatalom. Harmat Kiadó, Budapest